

Коршак Леся Ігорівна,
курсантка навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ;
Римарчук Ольга Вікторівна,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Забезпечення прав і свобод військовополонених є одним з ключових питань міжнародного гуманітарного права. В умовах збройних конфліктів особливо важливо гарантувати гуманне поводження з особами, які потрапили в полон, та захистити їх від насильства і свавілля.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (III Женевська конвенція) [1] та Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року [2] становлять основу міжнародно-правового режиму захисту прав військовополонених. Ці документи визначають, хто вважається військовополоненим, встановлюють стандарти поводження з ними та фіксують їхні основні права.

Згідно зі ст. 4 III Женевської конвенції, статус військовополонених поширюється на такі категорії осіб:

- 1) особовий склад збройних сил сторони конфлікту;
- 2) особи, які входять до складу ополчення або добровольчих загонів;
- 3) особи, які слідуєть за збройними силами, але не входять до їх складу (журналісти, постачальники та ін.);
- 4) члени екіпажів торговельного флоту та цивільної авіації сторін конфлікту;
- 5) жителі некупованої території, які беруть зброю для боротьби з військами противника [1].

Стаття 13 зазначеної Конвенції зобов'язує гуманно ставитися до військовополонених, поважати їх особу та честь. Застосування до них фізичного та психологічного насильства, тортур, принизливого поводження категорично заборонено.

Полонені мають бути захищені від актів залякування, образ і цікавості публіки (ст. 13) [1].

III Женевська конвенція закріплює за військовополоненими низку невід'ємних прав. Насамперед, життя, здоров'я та особиста гідність полонених мають бути поставлені під охорону (ст. 13, 14). Держава, що тримає в полоні, зобов'язана забезпечувати їх харчуванням, одягом, житлом, медичною допомогою (ст. 15, 25–30) [1].

Військовополонені мають право на повагу до своїх особистих переконань і релігійних обрядів (ст. 34). Вони не можуть бути піддані допитам із застосуванням насильства чи без їх згоди (ст. 17). У разі дисциплінарних стягнень гарантії судового захисту та права військовополонених мають бути дотримані (ст. 82–108) [1].

Женевські конвенції приділяють особливу увагу підтриманню зв'язків військовополонених із зовнішнім світом. Полонені мають право листуватися з родинами та отримувати посилки (ст. 71). Представники держав-покровительок і МКЧХ повинні мати доступ до місць тримання полонених для контролю за умовами (ст. 126) [1].

Додатковий протокол I розширює гарантії прав військовополонених. Зокрема, ст. 44 надає статус військовополоненого учасникам національно-визвольних рухів. Стаття 45 закріплює презумпцію статусу військовополоненого у разі сумнівів. Протокол також деталізує правила щодо евакуації полонених, умов інтернування, кримінального переслідування тощо (ст. 46–47, 75–77) [2].

Незважаючи на існування розгалуженої міжнародно-правової бази, практика збройних конфліктів свідчить про численні випадки порушень прав військовополонених (катування, незаконні страти полонених, перешкоджання доступу гуманітарних місій тощо). На жаль, такі ганебні явища продовжують мати місце, до прикладу, задокументовані факти катувань, принизливого і нелюдського поводження з українськими військовополоненими, відмови у наданні медичної допомоги, примусу до участі у пропагандистських заходах зі сторони військових РФ [3, с. 24–33].

Серед ключових проблем реалізації норм щодо прав військовополонених слід назвати:

1) небажання держав визнавати збройний конфлікт як такий, що перешкоджає застосуванню відповідних конвенцій;

2) недостатню обізнаність комбатантів зі своїми правами та обов'язками за МГП;

3) навмисне ігнорування державами своїх зобов'язань щодо військовополонених;

4) складність збору доказів порушень прав полонених на окупованих територіях;

5) недосконалість механізмів притягнення винних до відповідальності [4, с. 119–129].

Сучасне міжнародне право встановлює чіткі та обов'язкові до виконання норми щодо захисту прав військовополонених. Женевські конвенції 1949 р. та Додатковий протокол I закріплюють визначення цього статусу, правила поведінки з полоненими, їх основні права. Військовополонені мають право на гуманне ставлення, недоторканність, медичну допомогу, зв'язок із зовнішнім світом, належні умови утримання.

Водночас практика свідчить, що ці права далеко не завжди дотримуються сторонами конфліктів. Порушення щодо військовополонених носять системний характер і потребують рішучої реакції світової спільноти. Постійна увага міжнародної спільноти до проблем військовополонених, безумовне виконання державами Женевських конвенцій, систематичне навчання військових, підвищення активності гуманітарних організацій дозволить стримати прояви нігілізму до становища військовополонених.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поведінку з військовополоненими: Міжнародний документ від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I): Міжнародний документ від 08 червня 1977 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

3. Каптан М. Реалізація міжнародно-правових норм щодо поведінки з військовополоненими під час відсічі широкомасштабної збройної агресії РФ проти України. *Збірник*

наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. 2024. С. 24–33. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/311369>.

4. Градецький А. Актуальні проблеми дотримання міжнародних стандартів щодо гуманного поводження з військовополоненими. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. 5 (33). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/11322/11381>.

5. Грушко М. Імплементация міжнародно-правових норм щодо поводження та захисту військовополонених у законодавство України. *Evropský politický a právní diskurz*. (1). 2015. С. 119–129. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2324>.

Костилєва Тетяна Іванівна,
доцент кафедри кримінальної юстиції
ННПП Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук;

Костилєв Олександр Іванович,
науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
державотворення та правозастосування
ННПП Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук;

Шопіна Юлія Олегівна,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології ННПП Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ СТ. 234–236, 615 КПК УКРАЇНИ

Згідно зі статтею 19 Основного Закону України [1] органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.